

OLIMJON TURDALIYEV,

*Farg‘ona davlat universiteti katta o‘qituvchisi,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

HUMOYUN FATTOHNING “BOSHQACHA ODAM”I

Annotatsiya. Mazkur maqolada milliy adabiyotimizning yosh iste’dodli ijodkorlaridan biri Humoyun Fattoh she’rlaridagi individual jihatlar, uning so‘z qo‘llash mahorati va badiiy tasvir uslubi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Humoyun Fattoh, lirik qahramon, tashbeh, badiiy topilma, poetik talqin.

Annotation. This article discusses the distinctive individual features in the poetry of Humoyun Fattoh, one of the young talented creators of our national literature, as well as his mastery of language and artistic style of imagery.

Keywords: Humoyun Fattoh, lyrical protagonist, simile, artistic innovation, poetic interpretation.

Hozirgi o‘zbek she’riyatida o‘ziga xos ovozi bilan ijod ahli va kitobxonlar e’tiborini qozonib ulgurgan yosh shoirlardan biri Humoyun Fattoh 2000-yilda Farg‘ona viloyatining Marg‘ilon shahrida tug‘ilgan. Uning mo‘jazzgina “Boshqacha odam” nomli she’riy to‘plami 2021-yil O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi tomonidan o‘tkazilgan Respublika yosh ijodkorlarining Zomin seminarida nashrga tavsiya qilingan.

Kamina uning ijodini uzoq yillardan beri g‘oyibona kuzatib kelayotgan muxlis sifatida, ayniqsa, she’rlaridagi falsafiy teranlik, betakror o‘xshatishlar, badiiy topilmalar va o‘ziga xos obrazlar meni doimo o‘ziga maftun etishini alohida ta’kidlamoqchiman. Xolis bir kitobxon sifatida aytish mumkinki, uning she’rlarida tabiat va inson o‘rtasidagi ilohiy bog‘liqlik, hayot falsafasi, yosh shoirning ulkan qalb kechinmalari o‘quvchining qo‘lidan ohista ushlab, beixtiyor xayolotning rangin bog‘lari sari yetaklab ketadi. Bir dam kuzgi yaproqlarning “jon berishi” yor sochlari sog‘inchida shamolning yanada kuchliroq esishi hayratga solsa, bir dam “qorong‘i tushgan yorug‘ shahar” ko‘chalarida lirik qahramon bilan kezasiz. Sizni shaharda “chinorlar junundek qayrilib, holingizni so‘rib qarshi oladi”. Yosh shoirning she’riy dunyosini sayr etar ekansiz, lirik qahramonning “hali yetilmagan, hatto hali qushlar uchib yetib bormagan qirg‘oq” kabi pok, beg‘ubor ko‘ngliga duch kelasiz. Keyingi manzilda sizga “ilonlar chirmashgan koshonalarga sovchi bo‘lib borayotgan qaldirg‘och” peshvoz chiqadi...

She’rlar mutolaasi davomida kitobxon bevosita shoirning tahayyul dunyosiga kirib qolganini, lirik qahramon kechinmalarini o‘zida his qila boshlaganini, u kulsa, kulib, dard cheksa, dardlanib, shodlansa, shodlanib, u bilan birga yashay boshlagani sezmay qoladi.

Yosh shoirning she’rlaridagi o‘zgacha talqinlar, betakror o‘xshatishlar va noodatiy topilmalar

BIRINCHI KITOBIM

BOSHQACHA ODAM
HUMOYUN FATTOH

uning katta iste'dod sohibi ekanini namoyon qiladi. U tilimizdagi mavjud frazeologik birliklarni qayta talqin qilish, badiiylashtirish orqali o'z she'rlariga alohida nafosat va ko'rk bag'ishlaydi:

Kosamni sabrga to'ldirma lim-lim,
Quloq sol berkinib solgan dodimga.
Seni rom etmagan qaqshagan ko'nglim,
Sen maftun bo'lgansan iste'dodimga.

Yoki:

Hali ham boshimga qo'nmadi humo,
Hali mos kelmadi ismim jismimga...
Hali tark etmadi ko'nglimni gumon,
Hali ham zordirman bir tishlam mumga.

Shoir o'zining so'z qo'llash mahorati bilan tilimizning imkoniyatlarini bor bo'yicha gavdalandirishga harakat qiladi. Ayniqsa, she'rlarida shakldosh va o'zakdosh so'zlarni mahorat bilan bir mazmun ipiga marjondek tiza olishi she'rlariga o'zgacha ohor baxsh etadi:

Hushimga kirib kel, tushlarimdan tush,
Qo'ynimdagi mumtoz dardni parchala!

Uyquchi qiz bermaydi uyqu.

Savdogar, boshimda ne savdo kechgan,
Jimliklar kechgan-u, aks-sado kechgan,
Bir qoshiq qonimdan bir gado kechgan,
Kelganman yuragi torlar qoshidan.

Uning she'rlari go'yoki "badiiy topilma va kashfiyotlar uyiga" kirgandek taassurot uyg'otadi. So'zlarni nafis ohangda o'ynata olgan shoir mahoratiga nisbatan hayrat tuyg'usini ham kuchaytiradi. Xususan, quyida yosh talant sohibining she'ridan olingan parchalar o'zida chuqur lirik kechinmani mujassam etadi; obrazlari yengil, nozik va o'quvchini darhol o'z ruhiy oqimiga olib kiradi:

Qo'shtepa, ko'chalar olmali, qushli,
Erta kirib kelar, kuz – sohibjamol.
Har doimgidan ham esmoqda kuchli,
Demak, sochlaringni sog'ingan shamol!

Xarsanglar – tog'larning bolaligimi?

Kezganim yetmasmi shuncha darbadar,
Qaygayam borardim yodingdan chiqib?

Bir yelka topasan o, faqat
Devorga suyangan yelkalar...

So'z sehrini teran anglagan shoirning she'rlari har qanday yasamalikdan xoli, tabiiy va samimiyydir. Uning badiiy tafakkurida tarix va san'at uyg'unligi izchil saqlangani, tarixiy shaxslar

hamda ular bilan bog'liq fazilatlarining she'riyatda mushtarak holda aks etishi alohida e'tiborga molik. Xususan, Yusuf alayhissalom – Qur'oni Karimdagi mashhur qissaning qahramoni bo'lib, tush ta'birida benazir payg'ambar sifatida tanilgan. Shu sababli adabiyotda u haqiqatni anglash, tushlarni ta'bir qilish va pinhoniylar sirlarni fahmlash timsoli sifatida keng qo'llanadi.

O'lgudek yugurdim Mashriq-u Mag'rib,

Yusuf, ta'biri ne bunday ro'yoni?

Vafosi bor odam misoli mag'rur,

Bevafo atadim ko'hna dunyoni.

Shoirning yana bir she'ridan olingan ushbu parchada u borliq olamning tabiiy manzaralaridan – tunda osmonning yulduzlarga to'lishi va unda hukm suradigan sokinlikdan ilhomlanadi. Shoir bu jarayonni “tunda ko'kning quvonishi” tarzida poetik talqin etadi. Bu holatni esa quvonchdan porlagan ko'zga mengzaydi. Bu ikki holat o'rtasidagi ranglar uyg'unligi va har ikkisida qoralik ichidagi nur, uchqun, porlash mavjudligini ilg'ay olgan shoir uni she'rga mohirona ko'chira olgan:

Mustamlaka bo'lib gina, kek,

G'amdan ozod bo'larsan yana.

Tunda quvongani kabi ko'k,

Quvonarsan ko'zlaring yona...

“Dorilfununda” nomli she'ri ham boshlanishi bilanoq noodatiy o'xshatishlari orqali o'quvchini o'ziga rom etadi:

Ma'ruza xonasi, uchinchil qavat,

*G'ashimga tegadi **to'rtburchak osmon.***

Yurakdan sevishga qilgan cha da'vat,

Xush yoqib o'tasiz shabbodasimon.

She'rda ma'ruza xonasidagi holat tasviri orqali ikki xil olam – tor, chegaralangan makon va yurakdagi keng, beg'ubor his-tuyg'ular qarama-qarshi qo'yiladi. Shoir tomonidan tor xonaning yuqori qismi, shiftini “to'rtburchak osmon” deb tasvirlanishi esa o'ziga xos, noodatiy tashbeh hisoblanadi.

“Traktir kafesida” deb nomlangan she'rda ham noyob satrlar ko'zga tashlanadi. Xususan, quyidagi misralarida qo'llangan “qonsiz qo'llar” va “go'zal qotil” birikmalari o'rtasida kuchli paradoksal holat mavjud. Shuningdek, “go'zal qotil” birikmasi orqali ikki ijobiy va salbiy bo'yoqqa ega ikki so'z bir tushunchani ifodalash uchun safarbar qilingan. Bir qarashda bu ikki so'zning nomantiqiy bog'lanishidagi tuyiladigan bu birikma zamirida kuchli mantiqiy yotadi:

*Xo'rsinib qarayman – **qo'llaring qonsiz,***

*Axir, sen – sog'inchning **go'zal qotili!***

Shoir she'rlaridagi gorizont va vertikal qo'llangan sintaktik takrorlar, bo'laklardagi sintaktik parallelizm she'rga o'zgacha bir ichki ritm va ohang beradi, o'quvchi ongiga estetik ta'sir o'tkazish bilan birga she'rning mazmun bo'laklarini kompozitsion jihatdan bir-biriga bog'lash funksiyasini ham bajaradi:

Tushun, sen – xayolan talangan o'ljam,

Tushun, sen – ko'ksimga tegmagan bir o'q.

Endi bu shaharning kuzlari o'lgan,

Endi bu shaharning bahorlari yo'q.

Albatta, yuqorida keltirilgan parchalar – yosh shoir iste'dodining kichik, ammo yorqin uchqunlari xolos. Zamonaviy o'zbek she'riyatida shunday tug'ma talantlarning mavjudligi bizda chin dildan faxr tuyg'usini uyg'otadi. Humoyun Fattohning she'rlari qalbning tub tuyg'ularini aks ettirib, o'quvchini o'z olami bilan bog'laydi. Shu bilan birga, quyidagi she'rda ichki antitezali qarama-qarshi so'zlar va jumalarning mahorat bilan qo'llanishi uning ta'sirchanligini yanada oshiradi.

Baxtiyor olamda yuribman *mulzam*,
Istiqomat qilib darveshlar kabi...
Ko'nglimda dunyoni ko'targan bo'lsam,
Nega og'ir botar bir qizning gapi?!

Humoyun Fattoh "Muhabbat" nomli she'rida kitobxonini butun she'r davomida asar oxirida yuz beradigan ulkan badiiy portlashga tayyorlaydi. Garchi she'r muhabbat deb nomlangan muqaddas tuyg'uga bag'ishlangan bo'lsa-da, u odatiy "o'ldim-kuydum" kabi oshkora izhorlardan va sun'iy, navbatchi iboralardan butunlay holi tarzda yozilgan:

Ko'chaga zerikib chiqaman uydan,
Bahordan oldingi sovuq kunlarda,
O'zimni ehtiyot qilaman, ammo
Ichimga kiradi baribir sovuq.
So'ng yana shoshgancha uyga qaytaman –
"Sovqotmasin", deyman ko'nglimdagi qiz...

Ketdim, ko'zlaringda qolmoq uchunmi,
Qo'rqmasdan qo'l urdim buyuk bir ishga –
Yigirma yil zo'rg'a yig'gan kuchimni,
Bir kunda sarf etdim xayrlashishga.

Uslubiy figuralar esa, garchi obraz yaratmasa-da, ana shu obrazlarning shakllanishiga, barkamol, pishiq bo'lishiga, o'quvchining matnni to'g'ri va tez tushunib olishiga ko'maklashadi. Ko'chma ma'noda qo'llanilayotgan, obraz yaratayotgan til birliklari tasvir obyektiga ijodkor bahosini beradi, yuksak emotsionallikni yuzaga keltiradi. O'quvchi yoki tinglovchidagi hissiyotlarning junbushga kelishida tezlashtiruvchi vosita rolini – katalizatorlik vazifasini bajaradi, yozuvchiga ko'makdosh bo'ladi. Badiiy ijodning qiyinchiligi ham shundaki, yozuvchi his-tuyg'ularni o'zi qanoatlanadigan darajada ifodalay oladigan til birligini axtaradi. Ularni bir-birlariga chog'ishtiradi, qarama-qarshi qo'yadi, yonma-yon qo'llaydi, takror ishlatadi.

Bir yaqin insonimdan eshitishimcha, shu kunlarda shoirning yangi bir she'riy to'plami she'riyat shaydolari ixtiyoriga havola qilinish arafasida. Yosh shoirga ijod yo'lida ulkan zafarlar tilaymiz. Uning iste'dodidan ko'plab nafis, betakror va ta'sirchan she'rlar dunyoga kelaversin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Humoyun Fattoh. *Boshqacha odam*. – Toshkent: Adabiyot, 2022. – 48 b.
2. Karimov S. *Badiiy uslub va tilning ifoda tasvir vositalari. O'quv qo'llanma*. – Samarqand: SamDU, 1994.
3. Karimov S. *O'zbek tilining badiiy uslubi*. – Samarqand: Zarafshon, 1992. – 140 b.

